

A l'entorn de la llengua

A Joan Solà, in memoriam

Carles Montpart Tura

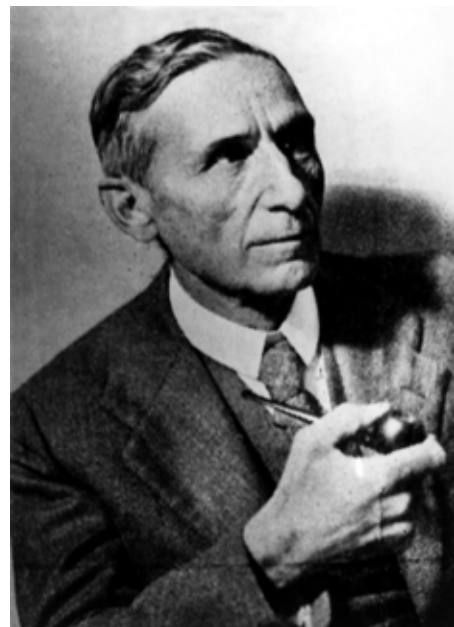
Prenc el títol d'aquest article del llibre de Joan Solà, publicat el ja llunyà 1977, en què l'insigne lingüista recollia un centenar de textos publicats a la premsa sobre diversos aspectes relacionats amb la llengua catalana. No era el primer a fer-ho, ni tampoc ha estat l'últim. En els darrers anys, han aparegut alguns llibres que tenen el mateix origen periodístic. Avui parlarem d'aquests i d'altres novetats sobre la llengua catalana que s'han editat recentment.

Els precedents

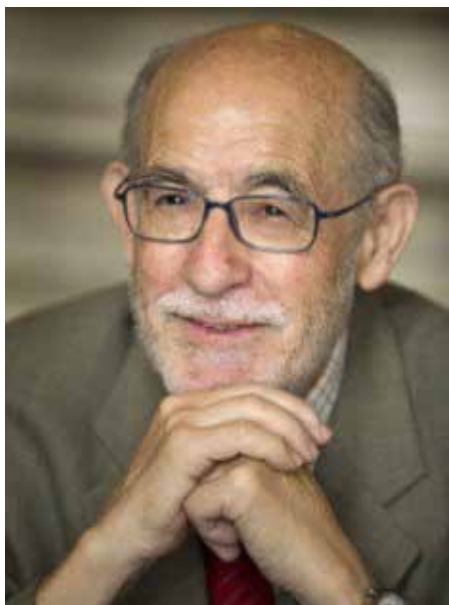
Joan Solà (Bell-lloc d'Urgell, 1940-Barcelona, 2010), a la "Nota introductòria" del llibre que acabem d'esmentar, *A l'entorn de la llengua* (Editorial Laia, Les Eines, 23, Barcelona, 1977), ens proporciona una breu síntesi de la tradició de col·laboracions periodístiques de tema lingüístic en el nostre àmbit cultural. Ell mateix diu que "potser a manca d'un vehicle (l'escola, les revistes especialitzades) més propi de la matèria, aquestes col·laboracions han contribuït, sobretot, a escampar el coneixement de la llengua i en algun cas han exercit una poderosa influència sobre la vida mateixa d'aquesta llengua" (p. 7). En aquest sentit, esmenta les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra, originàriament publicades al diari barceloní "La Publicitat" entre els anys 1919 i 1928 i posteriorment recollides en volum (Editorial Barcino, 1954-56), o els articles d'Eduard Artells a "Serra d'Or" publicats amb el títol de *Llenguatge i gramàtica* (Editorial Barcino, 1969-71). També seran molt seguits i comentats els articles de divulgació lingüística d'Albert Jané al diari "Avui" —publicats

diàriament des de la seva aparició, l'any 1976—, i recollits més endavant als quatre volums titulats *El llenguatge. Problemes i aspectes d'avui* (Edhasa, 1977-1980).

En el cas del llibre que comentem de Joan Solà, es tracta d'un aplec d'articles —exactament cent un— procedents de les pàgines del "Diario de Barcelona" i publicats entre el 10 de març de 1974 i el 22 de maig de 1976. L'autor ens explica que la invitació a

Pompeu Fabra

Joan Solà

fer aquestes col·laboracions va procedir de Josep Faulí —aleshores director del rotatiu— el qual li va donar absoluta llibertat per parlar del que volgués. I continua: *"I així ho vaig fer. Més que sobre el que volia, hi vaig escriure sobre el que en cada moment podia o era més adient a la situació del país: d'una banda, sobre aquells punts de llengua que creia interessants i sobre els quals posseïa prou informació per bastir-ne un article o més d'un; i, d'altra banda, sobre els esdeveniments, culturals o socials, que s'anaven produint a l'entorn de la llengua"* (p. 8).

El llibre no recull els articles per ordre cronològic sinó que els classifica per temes. El més nombrosos constitueixen les dues primeres parts, "Temes gramaticals i lèxics" i "Temes d'història de la llengua", i els articles que comenten esdeveniments culturals o socials s'agrupen en dues parts titulades "Comentaris de llibres i autors" i "Circumstancials". En conjunt es tracta d'uns articles on ja hi trobem el lingüista rigorós que es mostrarà en tota la seva plenitud en els llibres de gramàtica posteriors, però també l'amè divulgador d'aspectes fins aleshores controvertits de la llengua catalana i als quals sovint es proposa de donar una visió nova. Al final del pròleg esmentat, hi trobem una al·lusió al que serà una de les característiques principals del seu acostament a la llengua: l'abandonament

de les postures gramaticals excessivament normativistes per donar pas a propostes que puguin simplificar l'ús de la llengua i la seva comprensió per part de capes cada cop més àmplies de la població.

Fidel als plantejaments que es dedueixen d'aquest primer recull —on sovint es tracta més de plantejar dubtes i assajar-ne respostes que no pas de donar solucions unívokes—, Joan Solà va continuar col·laborant a la premsa i ens va oferir encara dos aplecs més d'articles: *Parlem-ne. Converses lingüístiques* (Proa, 1999), que reuneix els articles publicats al "Diari de Barcelona" (els onze primers) i al diari "Avui" (a partir del dotzè) entre els anys 1990 i 1997, i *Plantem cara. Defensa de la llengua, defensa de la terra* (La Magrana, 2009), que conté els articles publicats al suplement "Cultura" del diari "Avui" entre els anys 1998 i 2008). Aquest darrer, a més,

inclou diversos índexs temàtics —de noms de persones, entitats, obres, paraules i conceptes— que el fa una eina utilíssima de consulta tant per als professionals de la llengua com per a qualsevol persona interessada a aprofundir en algun aspecte concret de la gramàtica. L'estil de Solà, a més, sense abandonar mai la precisió i el rigor acadèmic, és una pura delícia d'amenitat, varietat lèxica i, sovint, fins i tot d'ironia.

I la tradició continua

Si hi ha un autor que actualment puguem considerar com a digne successor de la tradició que hem comentat fins ara, aquest és sens dubte Albert Pla Nualart (Barcelona, 1959). Llicenciat

Albert Pla Nualart

Pau Vidal

en Filologia anglesa per la Universitat de Barcelona, Pla ha estat corrector i cap d'edició del diari "Avui", ha impartit cursos de correcció a l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, ha fet diverses tasques de traducció i, a partir de la seva aparició, és el responsable lingüístic del diari "Ara". Al seu primer llibre, *Això del català* (Columna, 2010) —que, significativament ve encapçalat per un pròleg de Joan Solà, al qual Pla, al seu torn, homenatja titulant el seu llibre amb el d'un article de l'eminent gramàtic—, l'autor recull els textos breus de temàtica lingüística que sota el títol "Català a la terrasseta" havia publicat a la contraportada del diari "Avui" entre l'agost i el desembre de 2009, així com altres articles una mica més llargs agrupats sota els títols "Primers auxilis de català mediàtic" (escrits entre els mesos de maig i setembre de 2009) i "La salut de la llengua" (publicats entre febrer de 2003 i abril de 2009). Els articles, en general, tracten aspectes pràctics de la llengua catalana i, sempre amb un estil planer i amb bones dosis d'ironia, acaben oferint una nova visió de punts especialment controvertits d'ortografia, de morfosintaxi o de lèxic.

El llibre inclou una extensa primera part de tipus teòric que no amaga des del principi la voluntat d'esdevenir polèmica. Pla, bregat durant molts anys en el terreny de la correcció lingüística en els mitjans de comunicació, hi defensa un català natural i molt més i flexible del

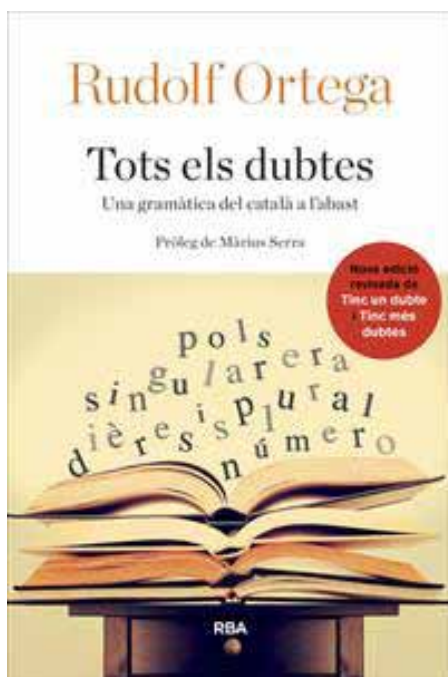
que l'actual normativa preveu, fins al punt de sostenir posicions que el poden portar a ser titllat de massa permissiu, per exemple, en l'acceptació del que fins aquest moment s'han considerat intromissions inacceptables del castellà. El mateix Joan Solà confessa, al pròleg esmentat, que va dubtar sobre si havia d'escriure'n la presentació, ja que Albert Pla sovint utilitza un llenguatge massa dur contra l'autoritat lingüística que encarna l'Institut d'Estudis Catalans del qual el mateix Solà forma part. Finalment, però, Solà conclou el següent: "*Desenganyem-nos d'una vegada: avui ja no és possible, ni físicament ni moralment ni pragmàticament, d'obviar la pluralitat d'opinions.*" (p. 21). Aquesta part més programàtica inclou un apartat titulat "Punts de la normativa que cal revisar" (ús de "per" i "per a", el "lo" neutre, les formes de relatiu compost, el

canvi i caiguda de preposicions, els pronoms febles, diversos aspectes de l'ortografia, etc.) en el qual Pla s'erigeix en defensor de posicions rupturistes respecte de la normativa que amb el temps han acabat tenint força seguidors entre les noves generacions de correctors. Pla és autor també d'un segon llibre *Un tast de català* (Columna, 2011), en aquest cas només d'articles centrats en els dubtes que genera l'ús del català, i que recull un total de 200 textos apareguts als diaris "Avui" i "Ara" al llarg dels anys 2010 i 2011. Pla, que concep els seus articles "*com una modesta aportació al gènere que va encetar Fabra el 18 de novembre de 1919, quan va escriure la primera de les seves Converses filològiques*" (p.20), clou el pròleg amb un sentit record a la figura de Joan Solà, mort un any abans de la publicació del llibre. Un volum que inclou un índex analític que el fa especialment útil per a fer-lo servir com a eina de consulta.

Més veus, més opinions

Ja més recentment, hi ha diversos filòlegs o lingüistes, especialment vinculats al món de la traducció i de la correcció en els mitjans de comunicació, que han volgut dir la seva en aquest debat permanent sobre la idoneïtat de la normativa i, en general, sobre la salut lingüística i social de la llengua catalana. Al meu entendre, mereix un primer esment Pau Vidal (Barcelona, 1967), traductor —amb especial dedicació a l'escriptor sicilià Andrea Camilleri—, novel·lista i, entre moltes altres col·laboracions en mitjans de comunicació escrits i audiovisuals, autor dels mots encreuats en català del diari "El País". Pel que fa a la seva obra

més de contingut lingüístic, és autor de dos divertits —i excel·lentment documentats i escrits— llibres sobre lèxic. Es tracta de *En perill d'extinció. 100 paraules per salvar* (Empúries, 2005), en què l'autor presenta, per ordre alfabètic, un centenar de paraules que en la seva opinió s'estan deixant de fer servir i de les quals fa una petita història i en justifica la necessitat de la seva supervivència. L'estil desenfadat i amè no està renyit aquí tampoc amb la precisió expositiva i amb el rigor filològic. En la mateixa línia, tot i que limitat a un àmbit de significat més concret, és el llibre *100 insults imprescindibles. Dels cretins, tòtils i poca-soltes a les putes i la seva descendència* (Cossetània Edicions, 2014), on l'autor reivindica la genuïtat d'una bona colla de mots especialment pensats per poder insultar sense haver de recórrer als castellanismes habituals en aquestes situacions. Pau Vidal,

especialment sensibilitzat per la intromissió contínua del castellà, és autor també del diccionari d'interferències *El catanyol es cura. Interferències castellà/català* (Barcanova, 2012), un llibre que es presenta en forma de petit diccionari i que agrupa els errors en tres nivells: bàsic, mitjà i superior.

Darrerament Pau Vidal ha publicat un llibre al meu entendre molt més ambiciós, ja que planteja, a partir de dades objectives però també d'un bon nombre de percepcions subjectives, una anàlisi en profunditat de la situació actual, interna i externa —és a dir, lingüística i sociolingüística— de la llengua catalana. I ho fa amb un text valent que s'atreveix a dir en veu alta el que molts no gosen dir: que la situació actual de la llengua catalana és molt lluny de la normalitat que les enquestes ens volen fer creure. Es tracta del llibre *El bilingüisme mata. Del canvi climàtic al canvi idiomàtic* (Pòrtic, 2015), un assaig ben fonamentat i polèmic que en una societat preocupada pel futur de la seva llengua hauria de ser objecte d'un gran debat públic, cosa que, de moment, no sembla que hagi de passar.

L'autor denuncia els discurs oficial sobre la situació de la llengua —especialment respecte dels resultats aparentment miraculosos de la immersió lingüística i sobre la interpretació cofoista de les enquestes— i es mostra partidari amb arguments de pes de l'oficialitat única del català en un futur estat propi. Per a Vidal és un qüestió de pura supervivència. Pel que fa al model de llengua, l'autor defensa incansablement la genuïtat en l'expressió, especialment en el registre oral, i, més enllà de la batalla inútil per l'acceptació o no d'algunes paraules, mostra la seva gran preocupació per la desfiguració que pateix la llengua en els seus aspectes més sistèmics, és a dir, en la morfologia i la sintaxi, que entre les generacions més joves són pràcticament calcades del castellà. Un llibre imprescindible, intel·ligent i necessari que demostra les seves argumentacions amb dades i amb un gran quantitat d'exemples extrets d'una fina observació de la realitat.

www.electracaldense.com

Pl. Catalunya, 6
08140 Caldes de Montbui
Tels: 938 650 133
938 650 585
900 181 776

El debat segueix obert

Un altre dels noms que cal esmentar en aquest repàs de les darreres aportacions al debat sobre l'estat de la llengua, és el de Rudolf Ortega (Barcelona, 1970), assessor lingüístic de diversos mitjans de comunicació i actualment editor del "Quadern", el suplement de cultura del diari "El País". Ortega és autor de *Sense pèls a la llengua. Crítica irreverent a la qüestió del català* (Editorial Empúries, 2005), on reflexiona amb un estil desenfadat i amb bones dosis d'ironia sobre diversos aspectes de la llengua catalana, tant els més estrictament lingüístics i normatius com els socials. En contrast amb el recent llibre de Pau Vidal, Ortega es mostra molt més optimista sobre la vitalitat i el futur de la llengua. L'autor també ha publicat *La dèria del català* (RBA La Magrana, 2013) on insisteix, a partir d'una anàlisi més de tipus històrica, en els seus plantejaments positius sobre l'evolució del català. De contingut estrictament lingüístic, i concebut com un manual de llengua de nivell força bàsic, Rudolf Ortega ha publicat dos llibres per resoldre dubtes lingüístics habituals (*Tinc un dubte* i *Tinc més dubtes*) que recentment s'han editat en forma conjunta. Es tracta de *Tots els dubtes. Una gramàtica del català a l'abast* (RBA La Magrana, 2014), on l'autor presenta cinc-cents textos breus ordenats en sis apartats diferents: ortografia, fonètica, morfosintaxi, puntuació, lèxic 1 (incorreccions), lèxic 2 (confusions) i etimologia. En aquest cas, i malgrat que ho pugui semblar, els articles no han estat publicats abans a la premsa periòdica. En general, la línia que

segueix Ortega en aquest llibre de consulta és la de no qüestionar la normativa vigent de l'IEC, i només en comptades ocasions opta per proposar solucions que, tot i no ser admeses per l'autoritat lingüística, són acceptades pels llibres d'estil de diversos mitjans de comunicació.

Ja per acabar, donem notícia de la recent publicació del llibre miscel·lani sobre la llengua titulat *Canvi d'agulles. Per un català més ric, àgil i senzill* (RBA La Magrana, 2015) on, sota l'estímul editor d'Enric Gomà, diversos escriptors, filòlegs, lingüistes i assessors de diversos mitjans, han estat convidats a donar la seva opinió sobre algun aspecte controvertit de la llengua catalana. El llibre és molt variat, estimulante i constitueix una bona mostra de la diversitat de parers que actualment mantenen els professionals de la llengua respecte de la seva salut interna i social. Hi trobarem aportacions de Magí Camps —que presenta una proposta de modificació de l'ús del guionet en els prefixos i els mots compostos—, Ricard Fité, Agustí Mas, Rudolf Ortega —que defensa una revisió de la normativa que simplifiqui l'ús de la dièresi—, Albert Pla Nualart —que exposa uns "Nous criteris per a velles qüestions controvertides—, Ernest Rusinés, Màrius Serra, Ramon Solsona, Pau Vidal i el mateix Enric Gomà. Un llibre molt recomanable que està dedicat, com aquest article, a Joan Solà, "per tot plegat".

